

ISSN: 2146-1961

Daşdemir, İ. & Ozan, H. (2023). Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalıkları, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 14(53), 960-974.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3318>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA HUKUK OKURYAZARLIK BECERİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMENLERİN FARKINDALIKLARI

İskender DAŞDEMİR

Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, iskender.dasdemir@ege.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4158-2388

Hüseyin OZAN

Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, Türkiye, huseyin_ozan68@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8239-1353

Gönderim tarihi: 07.05.2023

Kabul tarihi: 14.08.2023

Yayım tarihi: 01.09.2023

Öz

Değişim insanlığın var olduğu günden itibaren devam eden bir süreç olarak işlemeye devam etmektedir. Günümüz yaşam koşulları da insanların ihtiyaçları, ilgileri bağlamında güncellenmektedir. Bu değişim süreci içinde sosyal bilgiler öğretim programları günümüz koşullarına göre güncellenme ihtiyacı hissetmiştir. Bu kapsamda sosyal bilgiler öğretim programı becerilerinden hukuk okuryazarlığı günümüz demokratik devlet vatandaşlarının içselleştirmesi gereken bir kavram haline gelmiştir. Demokratik devletler demokrasi ile bütünleşmiş süreçleri bilen bireyler hedefi için öğretim programına işlerlik kazandırmayı amaçlamaktadır. Öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlerin programı özümsemesi ve hukuk okuryazarlık becerisini bireylere kazandırması önem kazanmıştır. Bu kapsamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim programında yer alan hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin doğrudan, dolaylı konu ve kazanımların öğretiminde yetkin olması istenmektedir. Araştırmada öğretmenlerin hukuk okuryazarlık ile ilgili kavram bilgisi, program hâkimiyeti, hukuk okuryazarlığı ve vatandaşlık ilişkisi, hukuk okuryazarı bireyin özellikleri ve bireyden beklentileri, hukuk okuryazarlığının vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirme düzeyi sorgulanmıştır. Bu araştırma, 2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeyleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Aksaray ilinde Milli Eğitim Bakanlığı devlet okullarında görev yapan 12 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada seçkisiz olmayan amaçsal örneklemin ölçüt örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin farkındalık düzeyinin yeterli olduğu, öğretim programına öğretmenlerin hâkim oldukları, hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık ile ilişkili olduğu, hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirmede rolü olduğu, öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin doğrudan bir kazanımın olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Beceri, hukuk okuryazarlık, sosyal bilgiler öğretim programı.

TEACHERS' AWARENESS OF LAW LITERACY SKILLS IN THE SOCIAL STUDIES TEACHING PROGRAM

ABSTRACT

Change continues to operate as an ongoing process since the day humanity came into existence. Today's living conditions are also updated in the context of people's needs and interests. Within the process of this change, social studies teaching programs have felt the need to be updated according to today's conditions. In this context, legal literacy, which is one of the skills of the social studies curriculum, has become a concept that modern democratic state citizens should internalize. Democratic states aim to make the curriculum functional for the purpose of individuals who know the processes integrated with democracy. It has become important for teachers who are practitioners of educational programs to assimilate the program and provide legal literacy skills to individuals. In this context, it is required that social studies teachers be competent in the teaching of direct, indirect subjects and achievements related to the legal literacy skills included in the curriculum. In the research, conceptual knowledge of social studies teachers' legal literacy skills, program dominance, legal literacy and citizenship relationship, characteristics of a legally literate individual, expectations of the curriculum from a legally literate individual, the level of realization of citizenship goals of legal literacy were questioned. This research aimed to reveal the awareness levels of teachers about the legal literacy skills included in the 2018 social studies curriculum. In this research, qualitative research method and case study design were used. The working group consists of 12 social studies teachers working in Aksaray province in the 2022-2023 academic year. Relevant social studies teachers work in public schools of the Ministry of National Education. The criterion sampling strategy of the non-selective objective sample was used in the research. The data obtained in the study were analyzed by descriptive content analysis method. In the research, it was concluded that the level of awareness of social studies teachers about legal literacy skills is sufficient, teachers dominate the curriculum, legal literacy skills are related to citizenship, legal literacy skills have a role in realizing citizenship goals, there is no direct acquisition of legal literacy skills in the curriculum.

Keywords: Skill, legal literacy, social studies curriculum.

GİRİŞ

Modern öncesi zamanlardan itibaren insanlar bireysel ve toplumsal yaşamda yazılı veya sözlü kurallar kullanmıştır. Bu kuralların kaynağı kimi zaman dini ritüeller iken kimi zaman da toplumsal normlar ya da sistematik olarak oluşturulmuş hukuk kuralları olmuştur. Oğuz (2013)'a göre hukuk kavramı toplumsal olarak herkesi bağlayıcı niteliği sahip bireyler arasındaki ilişkileri düzene koyan normlar olarak ifade edilmektedir. İnsanlar devlet mekanizmasını inşa ettikleri hukuk kuralları ile işlevsel hale getirmektedirler. Bu sistem ile amaçlananın toplumsal düzeni sağlamak ve adaletli bir yapı kurmak olduğu söylenebilir.

Devlet aygıtının kurduğu hukuksal düzenin devamlılığı, bireylerin eğitimi olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda toplumun çağdaş okuryazarlık becerilerine sahip olması önemli görülmektedir. Günümüz uygar devletlerinde okuryazarlık medeniyet seviyesinin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Okuryazarlık toplumsal yaşam içinde farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Bireylerin okuma ve yazma becerisini davranışa dönüştürür olma durumu okuryazar kavramı ile ifade edilmektedir. Okuryazar bireylerin sahip olduğu bu yetenek okuryazarlık olarak adlandırılmaktadır (Kara, 2017). Günümüz devletleri okuryazarlık ile hukuk kavramını bütünleştirerek bireylerin bunu içselleştirip davranışa dönüştürmesini beklemektedir. Bu anlamda hukuk okuryazarlık kavramı devletin sahip olduğu hukuk düzeninde yasal süreçleri anlama, kavrama ve bilme becerilerine sahip olma hukuk sistemi ile iletişime geçerek onunla bütünleşme (İrşi, 2017); profesyonel anlamda avukatların sahip olduğu mevzuat, kanun, delilleri okuma ve yazma becerisi olarak ifade edilmektedir (Hacat ve Çakmak, 2018). Hukuk okuryazarlık bağlamında hukuk kavramı adaletle bağlantılı olarak görülmüştür. Bu doğrultuda insanların, toplumsal yaşamında hukuk kavramına, adaletin sağlanması beklentisi ile baktıkları görülmektedir (Doğan, 2020). Toplumunu oluşturan bireylerin adaletin sağlanması bağlamında hukuk okuryazarı olması, devletlerin okul ders ve öğretim programları ile gerçekleştirmek istediği bir hedeftir. Öğretim programları ve derslerle, hukuk okuryazarlığını kazanmış bireyler aynı zamanda demokratik süreçlerin işlerliğinde de etkin olacaktır. Bu bağlamda hukuk okuryazarı olan birey demokraside aktif bir şekilde görev alan vatandaş olabilme becerisine sahip olmaktadır (Kara ve Tangülü, 2021). Bu açıdan bakıldığında modern demokratik toplumlarda hukuk okuryazarlığı özgür, katılımcı ve üretken bir yaşam için bireylerin sahip olması gereken bir beceridir (Zariski, 2014).

Dünyada hukuk okuryazarlık öğretimi okullarda farklı kademelerde gerçekleşmektedir. Ülkemizde de hukuk okuryazarlığı bireylerin okul hayatına başladığı ilkökul ile başlamaktadır. Bu eğitim kademesinde hukuk okuryazarlık kavramının öğretimi hayat bilgisi ve vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersleri ile gerçekleşirken ortaokulda sosyal bilgiler, seçmeli hukuk ve adalet dersleri bu işlevi yerine getirmektedir (Sönmez vd., 2019). Sosyal bilgiler, hayat bilgisi, hukuk ve adalet dersleri bireylerin hukuk okuryazarı olmasında ve toplumun etkin bir vatandaşı olmasında önemli bir misyonu yerine getirdiği söylenebilir (Köse ve Bursa, 2020). Hukuk okuryazarlığı becerisinin edinilmesinde hukuk ve adalet dersi kazanımlarının doğrudan hukuk ve adalet bilinci geliştirerek bu alanda bireye temel yeterlilikler kazandırdığı ifade edilmektedir (Alıcı, 2015). Hukuk okuryazarlığı öğretiminde sosyal bilgiler dersi tarafından bireyleri hayata hazırlamak, vatandaşların arasındaki ilişkileri hukuk temelinde düzenlemek temel amaç olarak belirtilmektedir (Öngören, 2022). Bu bağlamda hukuk

okuryazarlığının sosyal bilgiler, seçmeli hukuk ve adalet dersleri aracılığıyla öğretimi haklarını, sorumluluklarını, özgürlüklerini bilen etkin vatandaşların yetiştirilmesi bakımından önemli olduğu ifade edilebilir.

Günümüz çağdaş devletlerinde hukuk okuryazarlık alanı artık önemli bir araştırma alanı haline gelmeye başlamaktadır. Demokratik ve hukuk devleti niteliği taşıyan ülkelerde araştırmacılar hukuk okuryazarlığı alanında çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ülkemizde de alanyazında hukuk okuryazarlığına ilişkin araştırmalar bulunmaktadır. Alanyazın incelendiğinde hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin araştırmaların öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeyi ve algısı (Kara, 2017; Kara ve Tangülü, 2021; Köse ve Bursa, 2020) öğrencilerin hukuk okuryazarlık düzeyini ve bilinci (Alıcı, 2015; Doğan, 2020; Hacat ve Çakmak, 2018; Oğuz, 2013) hukuk okuryazarlığına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri (Öngören, 2022) hukuk ve adalet dersi öğretim programı ve öğretim programında hukuk okuryazarlığı (Kara ve Tangülü, 2017; İrşi, 2017; Pala, 2022; Sönmez vd., 2019) şeklinde olup bu çalışmalarda öğretim programı ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini birlikte ele alan bir araştırmanın olmadığı görülmektedir. Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlığına ilişkin deneyim ve görüşlerini öğretmen ve öğretim programı bağlamında bütüncül olarak verdiği için önemli görülmektedir. Araştırmanın, sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlığına ilişkin farkındalıklarını ortaya koyması bakımından alanyazına katkı vereceği düşünülmektedir.

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeylerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Müfredatın uygulayıcısı olan öğretmenler devletlerin istediği becerilerle donanmış bireylerin yetiştirilmesinde en önemli görevi üstlenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın odağını oluşturan hukuk okuryazarlık becerisinin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından içselleştirilmesi ve öğrenciye aktarımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli görülmektedir. Oğuz (2013)'a göre öğrencilere hukuk bilgisini ilköğretim düzeyinde veren ders sosyal bilgilerdir. Bu bağlamda öğrenciler temel hak, özgürlük, demokrasi, vatandaşlık, devlet yapısı, insan hakları ve anayasa hakkında bilgileri sosyal bilgiler aracılığıyla öğrenmektedir. Neticede günümüz çağdaş dünyada tarafından hukuk okuryazarlık becerisi önemsendiği için ülkelerin öğretim programlarında bu beceriye yer verildiği görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeylerinin tespiti için hazırlanan yapılandırılmış görüşme formunda katılımcılara şu sorular sorulmuştur:

1. Sizce hukuk okuryazarlık nedir?
2. Hukuk okuryazarı bireyin özellikleri nelerdir?
3. Hukuk okuryazarlığı ile vatandaşlık arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Sosyal Bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarı bireyden nasıl bir vatandaş olması beklenmektedir?
5. Sosyal Bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığının vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirme düzeyine ilişkin görüşleriniz nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeylerini ortaya koymak için nitel araştırma yöntemlerinden betimsel durum deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem ya da belli bir zaman içerisinde çoklu sınırlandırılmış sistemler hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2020).

Çalışma Grubu

Bu araştırmacının çalışma grubunu Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)'na bağlı devlet okullarında çalışan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenlerin farkındalık düzeyleri araştırmasında örneklem olarak seçkisiz olmayan amaçsal örneklemin ölçüt örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçüt örnekleme stratejisinde ölçüt olarak MEB devlet okullarında görev yapıyor olmak ve sosyal bilgiler öğretmeni olmak belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istendiğinde tercih edilir. Araştırmacı seçilen durumlar bağlamında doğa ve toplum olaylarını ya da olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışır (Büyüköztürk vd., 2017). Bu araştırmada çalışma grubuna seçilen öğretmenler 2022-2023 eğitim öğretim yılı MEB'e bağlı okullarda görev yapan Aksaray ili sosyal bilgiler öğretmenleridir. Araştırmaya katılmadan önce her katılımcı öğretmene, araştırma hakkında etik kurallar gereği bilgi verilmiş ve gönüllülük aranmıştır. Araştırmada 12 sosyal bilgiler öğretmeni Aksaray ilinden amaçsal örneklemeden ölçüt örnekleme stratejisine uygun biçimde seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin öğretmenleri farkındalık düzeylerinin tespitinde veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme formu, araştırmacı tarafından belirli sırayla önceden hazırlanmış olup verinin hızlı kodlanmasına ve analizine, ölçüm kolaylığına ve ardından da araştırmacının kapsamıyla karşılaştırılmasına imkân verir (Büyüköztürk vd., 2017). Araştırmacılar tarafından veri toplama aracı önce taslak form şeklinde oluşturulmuştur. Formda yer alan soruların araştırmacının amacına uygun olmasına dikkat edilmiştir. Veri toplama aracındaki soruların anlam bütünlüğüne ve araştırma için gerekli bilgiyi verecek yeterliliğe sahip olmasına çalışılmıştır. Araştırma görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliği taslak ve uygulama öncesinde ikisi alan uzmanı biri ölçme değerlendirme uzmanı olmak üzere üç uzman görüşüne başvurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşme formundaki soruların geçerlik ve güvenilirliği sağlandıktan sonra Aksaray ilinden seçilen 12 katılımcı sosyal bilgiler öğretmenine uygulanmıştır. Katılımcılardan görüşme öncesinde randevu talep edilmiş olup görüşmeler uygun zamanda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesinde araştırma ile ilgili bilgi verilerek gönüllülük esasını benimsenmiştir. Görüşme formunun katılımcılara uygulanması

her bir katılımcı için ortalama 20 dakika sürmüştür. Sorular katılımcılara konuşma ortamında sorularak katılımcının da onayı alındıktan sonra ses kaydı gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında, çalışmanın veri toplama bölümünde kullanılan görüşme formlarını oluşturmak için Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu değerlendirme kararı (06.04.2023, No:2023/03/10) ile etik kurul izni alınmıştır. Bu etik kurul izniyle Aksaray Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğüne (Sayı: E-76490249-605.01-73020700) uygulama izni ile etik anlamda uygunluğu alınan bu görüşme formu Aksaray İl Valiliği ve Aksaray Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinler ile okullarda görev yapan öğretmenlere uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Görüşülen ya da gözlem yapılan bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Sonrasında yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmacılar yapılandırılmış görüşme formunu uygulayarak elde ettiği ses kayıtlarını bir metne dönüştürmüştür. Elde edilen verileri daha önce belirlediği temalara göre özetleyerek verileri işlemiştir. Daha sonra bu verileri tanımlayarak alıntılarla desteklemiştir. Araştırmacılar bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini yorumlamış ve okuyucuya sunmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular ve araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine doğrudan alıntı ile yer verilmiştir. Etik kurallar ve gizlilik ilkesi gereği bu bilimsel araştırmada her bir öğretmene kod isim verilmiştir (Ö1, Ö2, Ö3... Ö12).

Çalışmada öğretmenlere uygulanan açık uçlu görüşme soruları incelenmiş ve sorulara alınan yanıtlar betimsel analiz yapılarak temalar ve temalara bağlı olarak çıkan kodlar ile kodların frekansları verilmiştir. Görüşme sorularından 5 farklı tema çıkmıştır: 1. tema, "hukuk kavramının tanımı", 2. tema, "hukuk temelinde haklarını bilme ve kullanma", 3. tema, "etkin vatandaşlık", 4. tema, "kanunlara uyma", 5. tema ise "toplumsal düzen için hukuksal hakların farkındalığı" temasıdır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan temalara ilişkin bulgulara sırasıyla Tablo 1-5'te yer verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında vatandaşlık hedefler bakımından hukuk okuryazarlığı becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışmanın 1. teması olan hukuk kavramının tanımı temasında, sosyal bilgiler öğretmenleri hukuk kavramını tanımlarken en fazla hukuk terimi ve adalet kavramlarını kullanmışlardır (n = 11). İkinci olarak hukuk tanımını yaparlarken hukuka kavramsal bir bakış açısı getirmişlerdir ve kavram kullanmışlardır (n = 10), hukuk kavramı tanımında yorum, hak, okuryazarlık (n = 9), kurallar (n = 8), anayasa, yönetmelik, kanun (n = 6), hukuk kavramının tanımı temasında, sosyal bilgiler

öğretmenleri hukuk kavramını tanımlarken en az hukuk ve beceri (hak arama becerisi) kavramlarını kullanmışlardır (n = 4).

Tablo 1. Birinci Tema

Tema	Kodlar	f
Hukuk kavramının tanımı	Hukuk terimi	11
	Adalet	11
	Kavram	10
	Yorum	9
	Hak	9
	Okuryazarlık	9
	Kurallar	8
	Mahkeme	7
	Anayasa	6
	Yönetmelik	6
	Kanun	6
	Hukuk	4
	Beceri (hak arama becerisi)	4

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk kavramının tanımı temasına verdikleri örnek cevaplar şöyledir:

Ö2: "...hukuka ait terimleri ve kavramları doğru anlayabilme ve yorumlayabilme yeteneğidir."

Ö4: "...hukuka ait kaynakları doğru okuyabilen, hukuki terimleri bilen, hukukla ilgili kavramları günlük hayatta görebilen, yaşamın her alanında hukuksal haklarını ve kuralları uygulayabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir derstir."

Ö8: "...kanunları bilen, haklarıyla ilgili kuralları yorumlayabilen bilinçli vatandaşlar yetiştirmektir."

Ö9: "...herhangi bir hukuk terimini veya bir kanun maddesini okuduğum zaman ne anlatmak istiyor bunu bilen, gündelik yaşamımda veya iş yaşamımda hak ödev ve sorumluluklarını bilen yaptıkları karşısında suçlu veya haklı olduğu yorumunu yapabilen, hakları çiğnendiğinde hakkını aramak için nereleri başvurması gerektiğini ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğini uygulayan bireyler yetiştirmektir."

Ö10: "...temel hak ve sorumluluklarını öğrenebilecek kadar hukuk okuryazarlık ve hak arama becerisine sahip bireyler."

Tablo 2. İkinci Tema

Tema	Kodlar	f
Haklarını bilme ve kullanma	Haklarını kullanma	13
	Haklarını Bilme	13
	Sorun çözme	12
	Hukuk sürecini bilme	11
	Haklarının farkında olma	11
	Sorumluluk	10
	Özgürlük	9
	Saygı	8
	Adalet	8
	Vatandaş	6
	Saygı Duyma	4
	Okuryazarlık	3

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında vatandaşlık hedefler bakımından hukuk okuryazarlığı becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışmanın 2. teması olan haklarını bilme ve kullanma temasında, sosyal bilgiler öğretmenleri hukuk okuryazarı bireylerin özelliklerini tanımlarken en fazla haklarını kullanma ve haklarını bilme kavramlarını kullanmışlardır (n = 13). Kullanılan bu kavramların dışında öğretmenler, sorun çözme (12), Hukuk sürecini bilme ve Haklarının farkında olma (n = 11), Sorumluluk (n = 10), Özgürlük (n = 8), Saygı (n = 8), Adalet (n = 8), Vatandaş (n = 6), Saygı duyma (n = 4) ve haklarını bilme ve kullanma temasında, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarı bireylerin özelliklerini tanımlarken en az kullandıkları kavram ise okuryazarlık kavramıdır (n = 8). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin haklarını bilme ve kullanma temasına verdikleri örnek cevaplar şöyledir:

Ö1: "...hukuk okuryazarı birey hukukun kendine tanıdığı hakları ödevleri ve sorumlulukları günlük hayatın akışı içerisinde en basit olaylardan en ciddi olaylara kadar yorumlayabilen okuyabilen ve uygulayabilen bireylerdir.

Ö2: "hukuk kurallarını bilen bu kuralları yeri ve zamanı geldiğinde günlük yaşam aktararak kullanabilen kuralların yanında kuralların kendine tanıdığı hakları ve sorumlulukları da bilen bireyler hukuk okuryazarı bireylerdir tüm bunların yanında hukuk adına elinden gelen mücadeleyi de yapması beklenir hukuk okuryazarı bireyin."

Ö4: "...hukuk okuryazarı bireyin adalet inancı olan hak ve haksızlık ayırımını tam yapabilen başkalarının haklarına karşı kendi haklarını uygularken gerekli özveriye gösterebilen bireylerdir."

Ö9: "...hukuk okuryazarı birey haklarını bilir haksızlığa uğradığı zaman neler yapması gerektiğini bilir kanunların hak ve özgürlüklerini güvenceye aldığını bunlara ulaşmak için müracaat edeceği makamlara bilen hukuk okuryazarı kişilerdir."

Tablo 3. Üçüncü Tema

Tema	Kodlar	f
Etkin vatandaşlık	Haklarını bilmek	12
	Vatandaş olmak	12
	Hukuk kuralları	11
	Etkin vatandaş	11
	Kuralları uygulama	10
	Toplumsallaşma	10
	Sosyal hayat kuralları	7
	Saygı duyma	6
	Sorumluluk	6
	Kanun	4

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında vatandaşlık hedefler bakımından hukuk okuryazarlığı becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışmanın 3. teması olan etkin vatandaşlık temasında, sosyal bilgiler öğretmenleri hukuk okuryazarlığı ve vatandaşlık arasındaki ilişkiyi açıklarken en fazla haklarını bilmek ve

vatandaş olmak kavramlarını kullanmışlardır (n = 12). Bu kavramların dışında kullanılan kavramlar ise şöyledir; hukuk kuralları (n = 11), etkin vatandaş (n = 11), kuralları uygulama (n = 10), toplumsallaşma (n = 10), sosyal hayat kuralları (n = 7), saygı duyma (n = 6), sorumluluk (n = 6), etkin vatandaşlık temasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlığı ve vatandaşlık arasındaki ilişkiyi açıklarken en az kullanılan kavram ise kanun kavramıdır (n = 4). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Etkin vatandaş temasına verdikleri örnek cevaplar şöyledir:

Ö4: "...hukuk okuryazarlığı vatandaşlığın temel kavramı olmalıdır çünkü hukukun olmadığı bir yerde diğer vatandaşlık kavramlarının pek de bir önemi yoktur bundan dolayı vatandaşlıkla ilgili hak ödev ve sorumluluklarımızı kullanırken temelde hukuk okuryazarlığı becerisiyle hareket ederiz."

Ö9: "İyi bir vatandaş ülkesindeki hukuk kuralları hakkında temel düzeyde dahi olsa bilgi sahibi olmalıdır üzerinde yaşadığı ülkeye karşı hak ve sorumluluklarını bilen insan ve buna uygun davranan insan iyi bir vatandaşdır."

Ö10: "...vatandaşlık kavramı haklarını sorumluluklarını bilen toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının üzerinde tutan bireyleri kapsar dolayısıyla böyle bireyler için de hukuku yazarlığı şarttır toplumsallaşma toplumda bir arada yaşama gibi kavramların ön koşulu hukuk okuryazarlığına sahip olmaktır haklarını bilen haklarını toplumsal olaylar karşısında kullanabilen vatandaşlar yetiştirmek hukuk okuryazarlığı için önemlidir."

Ö11: "İyi bir vatandaş çevresindeki problemlere karşı nasıl hareket etmesi gerektiğini bilir hareket tarzı hukuk kuralları dahilinde ise vatandaş hukuk okur yazarlığına sahiptir."

Tablo 4. Dördüncü Tema

Tema	Kodlar	f
Kanunlara uyma	Kanunlara uyma	13
	Etkin vatandaş	12
	Hukuksal çözüm	11
	Hukuk bilmek	10
	Toplumsal uyum	9
	Eşitlik	8
	Sorumluluk	7
	Adalet	6

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında vatandaşlık hedefler bakımından hukuk okuryazarlığı becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışmanın 4. teması olan kanunlara uyma temasında, sosyal bilgiler öğretmenleri 2018 sosyal öğretim programının hukuk okuryazarı bireylerden nasıl bir vatandaş olması gerektiğine ilişkin vermiş olduğu cevaplarda en fazla kanunlara uyma kavramını kullanmışlardır (n = 13). Bunun dışında kullanılan kavramlar şöyledir; etkin vatandaş (n = 12), hukuksal çözüm (n = 11), hukuk bilmek (n = 10), toplumsal uyum (n = 9), eşitlik (n = 8), sorumluluk (n = 7), kanunlara uyma temasında sosyal bilgiler

öğretmenlerinin hukuk okuyazarı bireylerin programda nasıl bir vatandaş olması gerektiğiyle ilişkin vermiş oldukları en az kullanılan kavram ise adalet kavramıdır (n = 6). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Kanunlara uyma temasına verdikleri örnek cevaplar şöyledir:

Ö2: “Haklarını bilen sorumluluklarını yerine getiren hukuk kurallarına uyan bu konuda görevini yerine getirmeye çalışanlara yardımcı olan çevresindeki insanların da hukuka uymalarını gerektiği konusunda uyaran bir birey olmasını sosyal bilimler programı amaçlar.”

Ö4: “Sosyal bilgiler programı kişilere basit hukuk kuralları öğretmek hukuka saygılı hukukun nasıl uygulanacağını bilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. Program haklarını ödevlerini ve sorumluluklarını bilen vatandaş yetiştirmeyi amaçlar belki de en önemlisi hukuka ve hukukun üstünlüğüne inanan bireyler yetiştirmeyi amaçlar.”

Ö9: “2018 sosyal bilgiler programında hukuk doğru yazarı birey temel düzeyde haklarını bilen sorumluluklarını bilen bir hukuk kuralını kanun maddesi gibi okuduğumda neyi kastettiğini anlayabilen bireyler yetiştirmesi beklenir. Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okur yazarı bireyler haklarına sahip çıkan başkalarının haklarına saygı gösteren bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanır bunun yanında gerektiğinde adli kurumlara başvuru yapabilen bu başvuruyu bizzat şahsi olarak veya vekalet verdiği avukat vasıtasıyla da yapabilir vatandaş olarak haklarını kullanan sorumluluklarını yerine getiren bireyler yetiştirilmesi amaçlanır.”

Ö12: “...hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuyazarı bireyler temel hukuki bilgi ve becerisini toplumsal hukuku hak arama yollarını ve yasalara saygı duymayı bilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar.”

Tablo 5. Beşinci Tema

Tema	Kodlar	f
Toplumsal kuralları bilme	Haklarını bilme	13
	Kanunlara uyma	13
	Hukuk okuyazarlığı	11
	Hukuk kurallarını bilme	10
	Sosyal hayatı düzenleme	10
	Toplumsal sorumluluk	8
	Temel hak ve hürriyet	7
	Sosyal örgütler	5
	Adalet	3

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal bilgiler öğretim programında vatandaşlık hedefler bakımından hukuk okuyazarlığı becerisine ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı bu çalışmanın 5. teması olan toplumsal kuralları bilme temasında, sosyal bilgiler öğretmenleri 2018 sosyal öğretim programının hukuk okuyazarlığı noktasında vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirme düzeyine ilişkin görüşlerini ortaya koyarken en fazla kullandıkları kavram haklarını bilme (n = 13) ve kanunlara uyma (n = 13) kavramlarıdır. Bu kavramların dışında sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları

kavramlar şöyledir; hukuk okuryazarlığı (n = 11), hukuk kurallarını bilme (n = 10), sosyal hayatı düzenleme (n = 10), toplumsal sorumluluk (n = 8), temel hak ve hürriyetler (n = 7), sosyal örgütler (n = 5), sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2018 sosyal öğretim programının hukuk okuryazarlığı noktasında vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirme düzeyine ilişkin görüşlerini ortaya koyarken en az kullandıkları kavram ise adalet kavramıdır (n = 3). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin toplumsal kuralları bilme temasına verdikleri örnek cevaplar şöyledir:

Ö2: *“Bu programın hedeflerini gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunda yorum yapabilmemiz için bence biraz daha zamana ihtiyacımız vardır programın hedeflerinin öğrencilerin hayatlarında nasıl uyguladığı noktasında gözleme ihtiyacımız vardır.”*

Ö9: *“...hukuk okuryazarlığı ile ilgili kazanımlar sayesinde yasaların bizden neler istediğini, iyi bir vatandaşın özelliklerini, ülkemize ve devletimize karşı görevlerimizin neler olduğunu, gerektiğinde adalet için nerelere başvuru yapabileceğimiz gibi kavram ve kazanımları öğrencilerimize verebiliyoruz. Bu anlamda programın hukuk okuryazarlığı boyutunu başarılı buluyorum.”*

Ö10: *“Vatandaşlık kavramı üzerinde düşünecek olursak hak hürriyet ve sorumlulukların bilincinde olan içinde yaşadığı toplumdaki kurumların sosyal örgütlerin ve bunların toplum içerisindeki yeri ve işlevleri açısından bilinçli bireyler yetişmesine ihtiyaç vardır bunun için de sosyal bilgilerin öğrenciye küçük yaşlardan itibaren hukuk okuryazarlığı becerisini kazandırması önemlidir.”*

Ö12: *“...etkin vatandaşlık davranışının gelişimine hukuk okuryazarlığına verilen önem sayesinde ulaşılabilmektedir diye düşünmekteyim hukuk okuryazarlığına ilişkin kazanımlar çocuğun hukuk bilgisi ve bu bilgileri günlük yaşamla ilişkilendirerek kullanmasına katkı sağlamaktadır.”*

TARTIŞMA ve SONUÇ

Dünyada ve ülkemizde yaşanan değişim ve gelişmeler bağlamında Sosyal bilgiler öğretim programları çağın gereklerine ve insan ihtiyaçlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programında bulunan hukuk okuryazarlık becerisi de çağdaş demokratik vatandaşın inşası için önemli bir görev üstlenmiştir. Hukuk okuryazarlığı hukuksal bağlamda kullanılan kelimeleri tanıma ve anlama, adalet sistemine olan erişim haklarına ulaşma, yabancı hukuk terimlerini anlama yeteneği olarak ifade edilebilir (Oğuz, 2013). Öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlerin hukuk okuryazarlık becerisini içselleştirmiş ve farkındalığını yükseltmiş olması demokratik bir vatandaşın oluşturulması bakımından önemlidir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programında öğretmenlerin hukuk okuryazarlık becerisine ilişkin farkındalık düzeylerini ortaya koymaya çalışan bu araştırmada, öğretmenlerin görüşleri değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin hukuk kavramına ilişkin tanım bilgisinin farklılık gösterdiği bulgulara görülmektedir. Hukuk kavramının tanımını öğretmenler ortak anlama gelen ancak farklı kavramlar ile ifade ettiği araştırma sonucunda ulaşılmıştır. Çalışmada öğretmenlerin hukuk kavramını “hukuk terimi, adalet, kavramsal anlamda hukuk, yorum, hak, okuryazarlık, kurallar, mahkeme, anayasa, kanun, yönetmelik” gibi

ifadelerle belirttiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda öğretmenler hukuk kavramını benzer anlamalara gelen terim ve kavramlarla ifade etmişlerdir. Dolayısıyla öğretmenlerin hukuk kavramının tanımına ilişkin bilişsel farkındalığa sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Köse ve Bursa (2020), araştırmasında hukuk okuryazarlık kavramını öğretmen adaylarının, hukukun temel kavramlarını bilme ve hukuksal süreçleri bilme şeklinde tanımladıkları sonucuna ulaşmıştır. Kara (2017), Kara ve Tangülü (2021), sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık bilgi düzeyinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya bakıldığında öğretmenlerin hukuk kavramının tanımına ilişkin farkındalıklarının bilişsel anlamda iyi olduğu görülmüştür.

Araştırmada “haklarını bilme ve kullanma” bağlamında hukuk okuryazarlığına ilişkin haklarının bilen ve kullanan, sorun çözen, hukuki süreçlere hâkim, haklarının farkında olan, sorumluluk sahibi, özgürlük temelinde, vatandaş bilincinde, saygı ve adaleti kavramış, hukuk okuryazarlık becerileri sahip bir bireyin ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Schimmel ve Militello (2007), çalışmada hukuk okuryazarlığının amacının öğretmenler için hukuku bir rehber kaynağı olarak kullanmak ve hukuk okuryazarlığını kazanmak olarak belirtmiştir. Sönmez ve diğerleri (2019), çalışmada bireyin okul ortamında hukuka ilişkin temel kavramları ve becerileri öğrenerek bunu hukuk ve adalet bilincini kazanmış birisi olarak davranışa dönüştürmesi sonucuna ulaşmıştır. İrşi (2017), çalışmada bireyde hukuk kurallarını yaşamına yansıtma, hukukun temel kavramlarına ilişkin farkındalık oluşturma gibi sonuçlara ulaşmıştır. White (1983), çalışmada tam bir hukuk okuryazarlığını elde eden bireyin hem kanunda konuların tartışıldığı kaynaklara hem de kanun tarafından inşa edilen yönetime ilişkin olasılıklar kümesine hakim olmasını gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları ile bu durum örtüşmektedir.

Çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin “etkin vatandaşlık” bağlamında hukuk okuryazarlık ile vatandaşlık öğretiminin kazanımları ve amaçları arasında ilişki kurduğuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda hukuk okuryazarı bireyin özellikleri “haklarını bilmek, vatandaş olmak, hukuk kuralları, etkin vatandaş, kuralları uygulama, toplumsallaşma, sosyal hayat kuralları, saygı duymak, sorumluluk ve kanun” çerçevesinde öğretmenler tarafından belirtildiği sonucuna varılmıştır. Zariski (2014), çalışmada hukuk okuryazarlığı kapsamında yasal hakları ve sorumlulukları hakkında daha fazla bilgi sahibi olan bir toplumun eleştirel bir bakış açısı ve reform hedefi ile hukuku seferber ettiğini belirtmiştir. Köse ve Bursa (2020), çalışmada “Birey ve Toplum” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanlarının hukuk okuryazarlık ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öngören (2022), araştırmasında hukuk ve adalet dersi aracılığıyla öğrencilerin hukuksal yolları kullanarak hak arama ve sorumluluklarını bilme ve hukuksal süreçleri, kavramları öğrenmeye istekli olduğu sonucuna varmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programında bir beceri olarak yer alan hukuk okuryazarlığının sosyal bilgiler dersinde ve seçmeli hukuk ve adalet dersinde okutulması demokratik devlet anlayışının bir gereği olduğu sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokratik devletler demokrasi benimsemiş ve hukuk devletini içselleştirmiş bireylerin yetişmesini öğretim programından nihai hedef olarak beklemektedir. Bu kapsamda güncel sosyal bilgiler öğretim programına bakıldığında ve araştırma sonuçları değerlendirildiğinde hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık öğretimi ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

Öğretim programında yer alan hukuk okuryazarlığı becerisine ilişkin bireyden beklenen davranışları “kanunlara uyma” çerçevesinde öğretmenlerin belirttiği görülmüştür. Vatandaşlık hedefleri bağlamında hukuk okuryazarı bireyin “etkin vatandaşlığı sergileyen, hukuku bilen, hukuksal çözümler üretebilen, toplumsal uyumu gösterebilen, eşitlik anlayışı yaşamında uygulayabilen, sorumluluk alabilen, adalete inanmış ve bunu yaşamında uygulayan” davranışlar göstermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak öğretim programında hukuk okuryazarlık kazanımlarına ilişkin görüşler değerlendirildiğinde hukuk okuryazarlığa ilişkin doğrudan bir kazanımın olmadığı, dolaylı olarak verilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bağlamında öğretim programında hukuk okuryazarlığa ilişkin kazanımların doğrudan yer almayışı bir eksiklik olarak görülmektedir. Sönmez ve diğerleri (2019), araştırmasında hukuk okuryazarlığa yönelik sosyal bilgiler programında 24 kazanım olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde hukuk okuryazarlık kavramına ilişkin bir tanıma yer verilmediği görülmektedir. Bu bağlamda araştırmacının hukuk okuryazarlığına ilişkin ulaştığı sonuca göre ifade edilen 24 kazanım doğrudan hukuk okuryazarlığı ile ilişkili değil dolaylı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlık becerisini “toplumsal kuralları bilme” bağlamında ifade ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık hedeflerine dönük olarak “haklarını bilme, kanunlara uyma, hukuk kurallarını bilme, hukuk okuryazarı olma, sosyal hayatı düzenleme, toplumsal sorumluluk, temel hak ve hürriyet, sosyal örgütler, adalet” gibi nitelikleri gerçekleştiribilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme alanlarına bakıldığında “Birey ve Toplum, Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanlarının vatandaşlık hak ve sorumluluklarını gerçekleştirmeye dönük olduğu görülmektedir. Pena Carranco (2016), araştırmasında hukuk okuryazarlığı sayesinde eğitimcilerin kendilerini çevreleyen sosyokültürel yapıların farkına varmalarını, bunları eleştirel bir şekilde analiz edebilmelerini sağlayacak hukuk bilgisini edindiklerini ve bunu pratiğe dönüştürdüklerini belirtmiştir. Köse ve Bursa (2020), çalışmasında sosyal bilgiler dersinin öğrencilere özellikle hak ve sorumluluklarının öğretilmesinde görev üstlendiğini sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda öğretim programında yer alan hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık hedeflerine hizmet ettiği görülmektedir.

Araştırmada öğretmen görüşleri değerlendirildiğinde öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık hedeflerini gerçekleştirme noktasında ders kazanımı olarak doğrudan yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu duruma ilişkin hukuk okuryazarlığı becerisinin doğrudan verilmesi gerektiği ve bu becerinin öğretim programında sadece beceriler kısmında yalın halde bulunduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde, Öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisi ve vatandaşlık bağlamı öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde verilmiştir. Öğretmenler genel olarak hukuk okuryazarlık becerisinin vatandaşlık ile ilişkili olduğunu düşünmektedir. Hukuk okuryazarı bireyin bu okuryazarlık becerisine sahip etkin vatandaşlığı benimsemiş ve bu beceriyi yaşamında uygulayan kimse olduğu araştırma sonuçlarında ulaşılmıştır. Bu sonuçlar bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisi kazanımlarının doğrudan verilerek daha işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın ulaşılan sonuçları çerçevesinde araştırmacılara ve ilgili kurumlara şu öneriler sunulmuştur; sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlık becerisi MEB tarafından gözden geçirilerek bu beceriye dönük doğrudan kazanımlara yer verilebilir. Araştırmacıların hukuk okuryazarlık becerisinin öğretimini öğretmenler bağlamında çalışması önerilebilir. Öğretmen farkındalık düzeyini artırmak amacıyla ilgili branş öğretmenlerine hizmet içi eğitim verilebilir.

Etik Metni

“Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazar(lar)a aittir. Makalenin etik kurul izni Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/Yayın Etiği Kurulu tarafınca 06.04.2023 tarih 2023/03/10 sayılı kararı ile alınmıştır”.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50'dir.

KAYNAKÇA

- Alıcı, H. A. (2015). *Ortaokul hukuk ve adalet dersinin öğrencilerdeki hukuki bilinci geliştirmeye etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K, E., Akgün, E, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Siyasal.
- Doğan, O. (2020). *Ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına ilişkin algılarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Hacat, O., S., & Çakmak, A, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Turkish Studies*, 13(4), 919-940. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13057>
- İrşi, E. (2017). *Ortaokul hukuk ve adalet dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Kara, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Kara, H., & Tangülü, Z. (2017). Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum incelemesi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 2(1), 1-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adeder/issue/29625/318082>
- Kara, H., & Tangülü, Z. (2021). Türkiye’de öğrenim gören sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 341-359. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.834389>

- Köse, Ç., T., & Bursa, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlığına ilişkin algıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 372-388. <https://doi.org/10.19171/uefad.609049>
- Oğuz, S. (2013). Hukuk okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.). *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar içinde* (s.159-179). Pegem Akademi.
- Oğuz, S. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Öngören, H. (2022). *Ortaokul öğrenci ve öğretmenlerinin hukuk ve adalet dersi ile ilgili görüş ve değerlendirmeleri: Sultanbeyli ilçesi örneği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Pena Carranco, L. E. (2016). The concept of legal literacy amongst educators in Canada. <https://dx.doi.org/10.14288/1.034761>
- Schimmel, D., & Militello, M. (2007). Legal literacy for teachers: a neglected responsibility. *Harvard Educational Review*, 77(3), p.257–284. <https://doi.org/10.17763/haer.77.3.842n787555138746>
- Sönmez, F., Ö., İrşi, E., Önlen, M., & Polat, U. (2019). 2018 Ortaokul öğretim programlarının hukuk okuryazarlığı açısından incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 906-928. <https://doi.org/10.29299/kefad.2019.20.02.012>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- White, J. B. The invisible discourse of the law: reflections on legal literacy and general education. *U. Colo. L. Rev.* 54 (1983): 143-59.
- Zariski, A. (2014). *Legal literacy: an introduction to legal studies*. Athabasca University Press.